

Nye tider nye roller

Af Lars Bornæs

Indledning

Informationsteknologien er en af de mest dominerende forandringsfaktorer i samfundet i dag. Netop udviklingen inden for denne teknologi har været en væsentlig årsag til, at folkebibliotekerne og bibliotekarrollen i de sidste 3-4 år har været udsat for massive krav om forandring og fornyelse.

I begyndelsen af 90'erne vågnede folkebibliotekerne op af deres tornerosesøvn og måtte erkende at deres egenopfattelse af folkebiblioteket som informationsteknologisk frontinstitution ikke stod mål med omverdenens krav og behov.

Med al tydelighed blev det demonstreret, at folkebibliotekerne, de centrale biblioteksinstanser og bibliotekernes edb-leverandører havde udvist en høj grad af sendrægtighed på det informationsteknologiske område.

I 94/95 kommer gennembruddet. I hvert fald på det mellemstore provinsbibliotek, hvor undertegnede er ansat. Hævet over enhver tvivl er, at gennembruddet er knyttet til fremkomsten af World Wide

Web og de nye brugervenlige browsere. Vi fik vores egen stikvej til det mange kaldte »The Information Superhighway«.

Selvfølge var de første erfaringer kendetegnet af, at der var mere "highway" i det nye medie, end der var reel information. Men det lader sig ikke bortforklare, at også solide ressourcer blev tilgængelige ved bibliotekets faste opkobling til Nettet. Det blev muligt at søge i verdens største bibliotekers materialebestande, organisationers og mellemstatslige institutioners fuldtekst-dokumenter kunne uden besvær downloades. Forskningsresultater og rapporter fra universiteter rundt omkring i verden kunne trækkes hjem til læsesalen i Silkeborg. Det var muligt at besøge museer på Nettet og kigge deres samlinger igennem. Abstracts og hele artikler fra tidsskrifter, vi aldrig havde haft mulighed for at abonnere på, kunne med ét distribueres til bibliotekets lånere. Man kan hævde, at det åbne netværk, som vi nu havde adgang til, var at sammenligne med et digitalt globalt bibliotek.

Men lad det ligge. Nettets forskellige ressourcer må her i 1997 antages at være almindelig kendte i

bibliotekarkredse. Målet med denne artikel er ikke at beskrive Internettets indhold. Hensigten er derimod at skitsere nogle af de ændringer i den bibliotekariske praksis, brugen af det nye værktøj allerede har medført. Endvidere er formålet, at beskrive nogle af de nye professionelle roller bibliotekarerne nu og i den nære fremtid har fået mulighed for at besætte.

Forfatterens ståsted er som sagt det mellemstore provinsbibliotek og den informationsteknologi, der bliver taget udgangspunkt i vil her være ensbetydende med World Wide Web og Internettet. Beskrivelserne af praksis er ikke altid udtryk for den aktuelle bibliotekariske hverdag, idet morgendagens virkelighed vil blive inddraget i fornødent omfang. Det synes ofte nødvendigt, at tage afsæt i fremtiden, når nutiden skal beskrives og formes.

Netnavigatoren/The Cybrarian

Netnavigatoren er ikke orienteret imod sin materialesamling. Eller for den sags skyld imod det interurbane lånesystem. Netnavigatorens arbejdsplads er cyperspace. Han arbejder i den globaliserede verden, som er manifesteret på Internettet. Herfra samles den rigtige information, i rette tid, til den enkelte låner.

På Nettet står netnavigatoren daglig i kontakt med kollegaer verden over, idet den faglige erfaringsudveksling er blevet grænseløs.

Netnavigatoren lagerfører ikke information, men holder til gengæld stedse sin viden om Nettets ressourcer opdateret. Det er lang tid siden netnavigatoren har sagt: "Nej desværre den har vi ikke - men du kan blive reserveret som nr. 5 på Statsbiblioteket". Det er for øvrigt også lang tid siden, han har siddet i kælderen og kasseret bøger. For netnavigatoren betyder det meget lidt, at biblioteket har en fysisk placering og er omgivet af 4 murstensvægge.

Oftentimes møder netnavigatoren sine lånere i det elektroniske rum, når de henvender sig til bibliotekets informations-hotline. Både off- og online besvares

elektroniske forespørgsler, ligesom netnavigatoren ofte tager låneren på slæb, i den forstand at låneren hjemmefra på sin skærm kan følge med i netnavigatorens aktiviteter på Nettet. Inden længe vil der være samtidig lyd- og billedforbindelse.

Netnavigatoren påtager sig gerne konsulentopgaver, som f.eks. netovervågning af specielle vidensområder ved hjælp af intelligente informationsagenter.

Den autoritative netbibliotekar

Ekspllosionen i datamængden, som vi ser i kølvandet på Internettets udbredelse har ikke medført en tilsvarende eksplosion i informationsmængden, idet mange af Nettets data aldrig bliver transformeret til anvendelig viden.

Datamængden på Nettet virker stærkt forurenende. Mange forespørgsler ender i sumpen af ikke troværdige og relevante ressourcer.

Den autoritative netbibliotekar, i visse sammenhænge kunne man vel også kalde ham den forældende bibliotekar, sørger for at transformere data til anvendelig information.

Dette kan gøres på adskillige måder. Helt oplagt er:

- * Udvælgelse og præsentation af pålidelige søgeværktøjer.
- * Opbygning og vedligeholdelse af systematiserede/tematiserede linkssamlinger, samt annoteringer af samme.
- * Udvikling af praksis for vurdering af Netressourcer i forhold til valg eller fravalg af konkrete links.
- * Berigelse af udvalgte Internetressourcer med metadata og implementering af disse ressourcer i bibliotekets katalog over fastformsmaterialer, med det formål at øge lånernes mulighed for at foretage den optimale søgning.

Her på biblioteket har vi beskæftiget os en del med søgeteknikker, som luger søgeresultaterne for de

mange meningsløse hits. Hvordan undgår man f.eks. at få private homepages med i sit resultat? For den autoritative bibliotekar vil det at foretage udvælgelse i den digitale information, ikke at skabe adgang til, være nøgleordet.

Netværksmægleren/portvagten

Det virtuelle folkebibliotek skal placere sig som det lokale knudepunkt til det globale informations-netværk. Netværksformidleren sørger for at åbne Nettet via en pædagogisk hensigtsmæssig grafisk brugerflade, og er dermed garant for en let og ubesværet adgang til centrale ressourcer på Nettet. Det kan være elektroniske tidsskrifter og aviser, leksika osv.

Det vil være et rimeligt krav, at den globalisering vi oplever uden for cyberspace, i det virkelige liv, afspejles i vores fremstilling af Nettet. Her tænker jeg f.eks. på områder som miljø, konflikter, kultur, økonomi osv.

Men ad hoc præsentationer skal også have deres berettigelse. Op til sommerferien havde vi her på biblioteket gode erfaringer med en www-side, som vi kaldte "Sommerrejseguide '97". Og til jul kan vi jo så lave en om julebag eller traditioner i andre lande.

Selvfølgelig er det vigtigt at trække verden ned på biblioteket, eller ud i stuerne til folk. Men netværksmægleren skal også sørge for, at porten står åben den anden vej. Helt oplagt betyder det, at der skal være netadgang til bibliotekets katalog, til at reservere, til at se materialestatus, til at komme i e-mailkontakt med personalet. Ligeså relevant forekommer en eksponering af lokalområdet. Bibliotekaren skal sammen med lokal ekspertise være med til at bibringe Nettet nye ressourcer.

Der ligger også et kæmpe udviklingspotentiale i lokalområdet eget brug af de muligheder, som ligger i netværksteknologien. Her tænkes på offentlig information over Nettet. Men ikke kun information også interaktivitet imellem borger og det politiske niveau. Endvidere er det oplagt, at organisations-

og foreningslivet finder sin plads på Nettet. I Silkeborg har vi valgt at lade de forskellige foreninger præsentere sig med hjemmesider, altså et slags visuelt foreningsregister.

I forbindelse med formidling af og til Nettet optræder netværksmægleren lige fra inspirator/igangsætter til konsulent og entreprenør på konkrete opgaver. Her på stedet har vi fået hele entreprisen på den kommunale Netpræsentation!!!

Hvilke ændringer i vores professionelle rolle ligger der i den skitserede praksis? Det kan vel kort beskrives således:

Den traditionelle bibliotekar formidler viden (enkelttitler) fra en velafgrænset samling. Netværksmægleren/portvagten anviser vejen til digitale globale bibliotek. Låneren bliver lempet til et logisk sammenhængende netværk af informationsressourcer - og må her til en vis grad selv tage over og selv løse sit informationsbehov.

Netværksmægleren opererer i modsætning til den traditionelle bibliotekar uafhængigt af tid og sted, ligesom han via det medie han administrerer kan berige netværket med lokale ressourcer.

Den innovative bibliotekar/udvikleren

Den nye informationsteknologi lægger op til individuelle løsninger alt efter behovene på det aktuelle bibliotek. Der findes ingen færdigpakkede teknologiløsninger på markedet.

Kun lokalt udviklingsarbejde, med hele personalet som deltagere kan sikre en tilfredsstillende implementering af den nye praksis og de nye værktøjer.

Hvilke retninger kunne udviklingsarbejdet tage:

- * Eksperimenter med WWW-brugerflader.
- * Udvikling af brugernes distanceadgang til det virtuelle bibliotek.
- * Udvikling af praksis for brugen af e-mail mellem lånere og bibliotek.

- * Udvikling af metoder til vedligeholdelse af hierarkiske/tematiske linkssamlinger.
- * Modeller for værdiforøgelse og overvågning af Internetressourcer.
- * Netværket og WWW-brugerfladen som redskab i den interne informationsdistribution.
- * Udvikling af hjemmesider inden for specielle områder. Se f.eks. "Børnehjælpsdagene 1904-1930". (<http://www.silkeborg.bib.dk/elekby/personale/~hofman/platter/default.html>)

Det sidste udviklingsarbejde på Silkeborg bibliotek er et Intranet, gennem hvilket stort set alt intern information skal fordeles. Det være sig nyheder, referater, politikker, retningslinier, mødeaktiviteter, lokalebooking osv.

Den nye informationsteknologi har til dels spillet udviklingspotentialer tilbage til de lokale biblioteker. Den epoke, hvor centrale edb-leverandører hæmmede snarere end ansporede en informationsteknologisk udvikling i folkebibliotekerne er formentlig ved at være ovre.

Underviseren

At præsentere den nye informationsteknologi kræver intet udover penge. At anskueliggøre nytten af den kræver utroligt meget, men koster intet udover personaleressourcer.

Bibliotekaren bærer ansvaret for at lånerne får glæde af bibliotekets investeringer i alt det nye grej. Bibliotekaren skal derfor stå for IT-oplæringen af bibliotekets brugere.

I denne sammenhæng må det pointeres, at undervisning ikke er en forkølet halvårlig morgenintroduktion.

- * Undervisning er kontinuerlig opdatering af lånerens vidensniveau.
- * Undervisning er differentieret og retter sig gerne imod specielle grupper.
- * Undervisning kan lige så godt have form af

fjernundervisning og eksempelvis rette sig imod en gruppe modembrugere.

Interessen blandt lånerne er stor. På herværende bibliotek, har vi haft over 1000 mennesker igennem 3-timers forløb, ligesom vi har afholdt kurser for særlige interessegrupper.

Intern undervisning er, og vil fortsat være en del af den daglige praksis. Ansatte med forskellige specialer arrangerer kurser for kollegaerne i et fortsat forløb, hvor nøgleordene er: "livslang uddannelse" og "livslang læring". Den nye informationsteknologi kræver, at gammel viden sættes ind i nye rammer og at ny viden til stadighed tilføres organisationen. Uddannelse er ikke længere et udtryk for, at man med års mellemrum er heldig at vinde et biblioteksskolekursus i lotteriet. Uddannelse skal være en *pligt* og en *rettighed* i det daglige arbejde. Her på stedet er blevet gennemført interne kurser i bl.a. brugen af søgeværktøjer og e-mail.

Den "rigtige" bibliotekar

Den "rigtige" bibliotekar er *ikke* ny på banen. Den "rigtige" bibliotekars professionelle praksis er nok den mest fremherskende i folkebibliotekerne i dag. Hans virke er først og fremmest rettet imod bibliotekets materialesamling.

Det meste af hans tid går med at indkøbe, vedligeholde, registrere, formidle og præsentere denne samling. Den "rigtige" bibliotekar kan det interurbane lånesystem på fingerspidserne og er i høj grad klar over i hvilke samlinger bestemte titler skal søges. Den "rigtige" bibliotekar besidder ofte en dyb viden om problemfelterne inden for de forskellige fagområder, ligesom videnskabsteori og paradigmeskifter er kendt stof. Den "rigtige" bibliotekar læser ofte skønlitteratur for sin fornøjelses skyld!!! Han er egentlig bredt orienteret, og hvis det ikke lød så gammeldags kunne man vel sige, at han er i besiddelse af en høj grad af almen dannelse.

Med basis i de beskrevne kvaliteter er den "rigtige" bibliotekar bærer af en markant faglig stolthed,

som i nogen situationer kan have karakter af modvilje imod forandringer.

Den "rigtige" bibliotekar er ikke desto mindre åben over for de nye informationsteknologier, i hvert fald i det omfang de kan passes ind i allerede kendte rutiner. Problemet for ham er at få tid til alt det nye, idet alt det "rigtige" og "nødvendige" bibliotekararbejde skal ordnes først. En formålsløs tur på Internettet vil han betragte som spild af tid.

Han oplever ofte, at der i hans organisation opstår et implementeringshul imellem indførelsen af den nye teknologi og den umiddelbare nytteværdi af den. Han ser en fare i, at teknologien bliver målet og ikke vejen. Den "rigtige" bibliotekar har i de sidste 2-3 år brugt meget tid, for meget tid, med at hive krøllet papir ud af printere, med at boote pc'ere, med at skælde ud på små unger, som kun er interesseret i nøgenbilleder af Pamela Andersson osv. Den "rigtige" bibliotekar synes, at mange af de unge teknologi-begejstrede bibliotekarer er noget overfladiske og tager temmelig let på de bibliotekariske grundfunktioner.

Den "rigtige" bibliotekar erkender, at Internettet kan bruges til noget, at det formentlig er en uundgåelig del af fremtiden. Men samtidig er han meget skeptisk overfor den kolossale mængde junk og infotainment, som findes her. Normalt er han vant til at stå 100% inde for det han formidler til lånerne. Dette er baggrunden for, at han er gået i gang med at udforske Nettetets søgeværktøjer, for ad den vej at opnå en kvalificering af sine søgninger.

På Silkeborg bibliotek er der mange "rigtige" bibliotekarer, som kæmper en brav kamp for at implementere den nye teknologi i den daglige praksis, ligesom vi prøver at ændre gamle rutiner, således at teknologien får mulighed for at vise sin anvendelighed. Men det er svært, for vi bærer rundt på en masse forestillinger om vores profession, som skal tænkes igennem og revideres. Erfaringen viser dog en ting: kun ved daglig brug opøves de rutiner og evner, der er nødvendige for at kunne udvælge og sortere i Netressourcerne.

Vores første skridt var at systematisere bogmærkerne i de forskellige afdelinger, således at en kvalificeret aktiv brug af de "gode" Netsteder blev mulig i den konkrete situation.

På læsesalen tænker vi Internettet ind i stadig flere arbejdsopgaver. Forudsætningen for at man kan gøre det er, at man har et rimeligt overblik over det man kan forvente at finde i cyberspace. Vi har i mangel af bedre en bogmærkeprocedure, hvorefter vi ordner de forskellige medarbejderes links efter dk-5, ligesom vi har prioriteret adgangen til og indsigten i de forskellige søgeværktøjer højt. Ofte løser vi opgaver ved hjælp af Nettet, som vi ikke kunne have løst for 2-3 år siden!!!. Adgangen til mange af de baser og kilder i øvrigt, vi traditionelt har benyttet er blevet tilgængelige via WWW, hvilket vi selvfølgelig benyttet os af. For eksemplets skyld kan nævnes Knight Ridder baserne, DanWeb, Library of Congress, Polinfo, UnCover, Statsvejviseren, Samfundsnøglen, Danmarks Radio Online osv.

Herværende biblioteks oplevelser i forbindelse med indførelsen af de nye informationsteknologier tyder på, at en række af de nye professionelle bibliotekarroller vil udvikle sig, så at sige på skuldrene af den "rigtige" bibliotekar. Den "rigtige" bibliotekar er for øvrigt af hunkøn og over 40, men det er en helt anden historie.

Afslutning

Jeg har i denne artikel beskrevet nogle af de nye professionelle roller, som nu og i den nære fremtid vil karakterisere den bibliotekariske profession. Eller rettere sagt: Som *måske* vil karakterisere professionen. For tingene kommer ikke af sig selv. Vi skal ville og turde de nye roller, vores erhvervs overlevelse kan vise sig at være afhængig af indsatsen. Udgangspunktet for vores anstrengelser må være en respekt og forståelse for den "rigtige" bibliotekars erfaring og ekspertise.

Samfundets krav til den enkelte har ændret sig. Selvudvikling, selvuddannelse og livslang læring

er vigtige begreber i beskrivelsen af et helstøbt liv. Derfor er "one size fits all"- biblioteket dømt ude. Derfor er det vigtigt, at vores orientering retter sig imod lånerbehovene og ikke imod vores samlinger. Som John W. Berry fra University of Illinois sagde allerede i 1995 på IFLA-konferencen:

"Libraries are becoming less important for the materials they collect and house, and more important for what kind of material they are able to obtain in response to user request. This movement from collecting material "just in case" someone might need it, to one of developing partnerships allowing libraries to deliver material from elsewhere "just in time" to answer a users needs is a significant paradigm shift for libraries as institutions."

Redskabet til at ændre retning er blandt andet den nye informationsteknologi. Hvis teknologien skal implementeres i folkebibliotekerne med succes kræver det organisationer, som er i stand til at gøre brug af de nye muligheder. Det kræver legende og lærende organisationer, som bevidst prioriterer udvikling, uddannelse, initiativ og kompetence hos alle medlemmer af organisationen.

Litteratur

Audunson, Ragnar: Between professional field norms and environmental change impetuses: A comparative study of change processes in public libraries. - 1997. - Paper from the 63rd IFLA General Conference, August 31- September 5, 1997. (<http://www.nlc-bnc.ca/ifla/IV/ifla63/63audr.htm>)

Batt, Chris: The library of the future: public Libraries and the Internet. - 1995. - Paper from the 61st IFLA General Conference, August 20-25, 1995. (<http://www.nlc-bnc.ca/ifla/IV/ifla61/61-batc.htm>)

Berry, John W.: Digital libraries: new initiatives with world wide implications. - 1995. - Paper from the 61st IFLA General Conference August, 20-25, 1995. (<http://www.nlc-bnc.ca/ifla/IV/ifla61/61-berjo.htm>)

Chen, Ching-chih: New Tasks and New Opportunities for Libraries in the Digital Environment . - 1996. - Paper from the 62nd IFLA General Conference, August 25-31, 1996. (<http://www.nlc-bnc.ca/ifla/IV/ifla62/62-heck.htm>)

Hansen, Søren C: At vælge en fremtid: Silkeborg Bibliotek mod 2007. - 1996. - Rapport udarbejdet til UBIS-udvalget.

Innovative Internet Applications in Libraries. - School of Information and Library Studies at the University of Michigan. (<http://www.mtsu.edu/~kmiddlet/libweb/innovate.html>)

Lux, Claudia: Vom Bibliothekar zum Cybrarian - die Zukunft des Berufs in der virtuellen Bibliothek. -1995. -Paper from the 61st IFLA General Conference, August 20-25, 1995. (<http://www.nlc-bnc.ca/ifla/IV/ifla61/61-luxc.htm>)

Middleton, Ken: The Internet Public Library. - 1997. (<http://www.ipl.org/>)

Young, Peter R.: Measurement of Electronic Services in Libraries: Statistics for the Digital Age. - 1997. - Paper from the 63rd IFLA General Conference, August 31- September 5, 1997. (<http://www.nlc-bnc.ca/ifla/IV/ifla63/63youp.htm>)